

С. М. ГЕРАСИМОВА

ІСТОРІЯ ОДНОГО СІМЕЙНОГО АРХІВУ

Бібліотеки і архіви — це унікальні хранителі пам'яті людства, центри зосередження документальних пам'яток історії, науки і культури.

Цікавими й унікальними фундам є сімейні колекції та фонди особового походження. Родинні архіви та приватні книжкові колекції збагачують історичну пам'ять міста рідкісними документами, які відкривають неймовірні відомості. Історія кожної родини — це сторінка у книзі історії нашої країни.

Прикладом збереження і поповнення сімейної історичної спадщини є особовий фонд відомого одеського краєзнавця, бібліофіла і колекціонера Сергія Зеноновича Лущика, який зберігається у Державному архіві Одеської області. Фонд являє собою різноманітне зібрання збережених і систематизованих матеріалів різних організацій і персоналій. В його фонді — документи наукової секції книги Одеського будинку вчених, документація трестів «Черазморшлях», «Азовшлях», «Чорномортехфлот», документи режисерів Л. Курбаса та В. Василька, митців П. О. Нілуса, К. К. Костанді, Д. К. Крайнева та ін.

Колекція художника Данила Карповича Крайнева — це доля одного приватного архіву, приклад свідомого та поважного ставлення до документів, коли колекційне зібрання, невеличкий приватний, сімейний архів стає частиною Національного архівного фонду України.

Історія почалася у 1986 році під час підготовки біографічного словника Російської академії мистецтв. Сергій Зенонович збирав відомості про одеських художників. Працюючи над біографією Данила Крайнева, він звернувся до його сина Антона Даниловича, який на той час жив у Первомайську, і попросив ознайомитися з документами його батька для використання у статті і написання достовірної біографії. Не можна не відзначити характер листа. Сергій Зенонович дуже ввічливо, чемно й делікатно запрошує до співробітництва. Лист дуже змістовний, а останній абзац актуальний і дотепер: «...И еще — меня, как и Вас, беспокоит дальнейшая судьба этих документов, их необходимо сохранить для истории! У меня на глазах столько погибло всяких культурных и исторических реликвий, столько утрачено... В Одесском областном архиве. К примеру, сохранилась малая доля документов нашего знаменитого художественного училища, одна пятая или одна десятая того, что могло сохраниться. Почти ежедневно роюсь я в этих остатках — и почти ничего не нахожу. Извините за лирическое отступление, крик души...» (ДАОО. Ф. Р-8098. Оп. 5. Спр. 5).

Через декілька місяців Антон Данилович люб'язно надіслав документи свого батька. Між ними зав'язалось дружнє листування, яке теж збереглося і містить досить цікаві відомості про життя художника, наприклад те, що у 1932 році Д. Крайнев працював у Миколаєві. С. З. Лущик запитує, чому він поїхав з Одеси, чому звільнився з художнього училища? — «в этот период наше училище систематически сотрясали всякие дразги, склоки... но ничего конкретного в адрес Крайнева мне не встречалось...».

Завдяки листуванню можна відновити деякі факти біографії Данила Крайнева. За розповідями Антона Крайнева, його батько-художник з початку 1900 років викладав в Одеському художньому училищі й Одеському кадетському корпусі. Троє його синів навчалися в Одеському кадетському корпусі. Старший син Олексій був офіцером, помер під Перекопом у Криму. Другий син Микола у роки Громадянської війни пропав без вісти. Молодший син Антон, напередодні Першої світової війни був евакуйований до Югославії у складі кадетського корпусу, а після закінчення навчання переїхав до Чехословаччини, закінчив Політехнічний університет, працював у м. Брно. Був заарештований радянськими окупаційними військами

і висланий до Сибіру. У 1954 році був звільнений і приїхав до Одеси, але не застав батька живим, а мати померла ще у 1916 році. Друга дружина Данила Крайнева — Марія — зберегла документи і художні роботи свого чоловіка і передала їх Антону. Потім він переїхав до Первомайська і останні роки життя присвятив вивченню творчості свого батька і влаштуванню його спадку — організовував виставки, передав багато картин музеям України тощо.

Посвідчення професора Одеського художнього училища Д. К. Крайнева. 1938. ДАОО

Д. К. Крайнев в майстерні ОХУ. Фото. Січень 1931. ДАОО

Д. К. Крайнев (другий ряд знизу, третій зліва) серед студентів і викладачів Одеського художнього технікуму. Фото. 1935 (?). ДАОО

Д. К. Крайнев (другий ряд, третій зліва) і Є. О. Буковецький (другий ряд, четвертий зліва) серед студентів. Фото. 1938. ДАОО

Умовно документи Данила Крайнева можна систематизувати за такими тематичним блоками.

1. Документи службової діяльності:

Програма з малювання для 7-го класу Одеської жіночої гімназії С. А. Гірш-фон-Брамм «Рисование как общеобразовательный предмет, его цель и познание в общем образовании» (*методика применяется в Северной Америке и Западной Европе, а также применяется и у нас*).

— Уривок рукопису без дати, початку та кінця. Частково збережені аркуші висвітлюють життя одеських художників в період румуно-німецької окупації в Одесі. Виявляється, що протягом 1941—1943 рр. головою Товариства художників Одеси був Д. К. Крайнев, одночасно він викладав в Одеському художньому училищі. Товариство розташовувалося на вул. Катерининській, там же був салон, де художники виставляли картини на продаж і навіть влаштовували виставки. У рукописі Д. К. Крайнева переважає опис міжособистісних відносин, тож, можливо, збережені аркуші — фрагмент щоденника (ДАОО. Ф. 8098. Оп. 5. Спр. 5).

С. З. Лущик коментує цей документ: «После освобождения города многие художники были репрессированы, другие — молчали, и только Д. Крайнев имел смелость написать эти воспоминания. Газеты тех лет в библиотеках отсутствуют, архивы — одному Богу известно, где они...». Історія художнього життя Одеси в період окупації — дуже цікава і невідома тема, яка не висвітлена в історії через відсутність достатньої кількості матеріалів.

— Рукопис «Об одесской рисовальной школе» являє собою неймовірно теплі спогади художника про педагогічну роботу, але в той самий час має детальні відомості з історії школи (ДАОО. Ф. 8098. Оп. 5. Спр. 5).

— Рукопис «О натурализме в жизни» — курс лекцій, програма малюнку для самоучок (ДАОО. Ф. 8098. Оп. 5. Спр. 6).

— Студентські малюнки-ескізи Д. К. Крайнева різних стилів архітектури (туш, олівець, гуаш) 1893 р. (ДАОО. Ф. 8098. Оп. 5. Спр. 2).

2. **Документи особистого характеру** представлені такими матеріалами: посімейний список родини Крайневих, складений у 1886 році у Калузькій губернії; атестат Д. Крайнева про закінчення мальовничого відділення Одеської мальовничої школи (1890 р.) та паспорт; виписи з метричних книг Покровської церкви м. Одеси поч. ХХ. ст. про народження синів; свідоцтво про смерть першої дружини Марії (1916 р.); анкета Д. Крайнева — члена Спілки художників України (1930-ті рр.); витяг з протоколу Державної кваліфікаційної комісії про присвоєння звання професора (копія 1935 р.); оригінал свідоцтва про присвоєння звання заслуженого діяча мистецтва УРСР (1941 р.); трудова книжка, посвідчення на членство у міській раді та профспілках, вітальні адреси тощо (ДАОО. Ф. 8098. Оп. 5. Спр. 1).

3. **Довоєнні фотографії** Данила Крайнева серед викладачів та учнів Одеського художнього училища 1929—1938 рр., сімейні фото з другою дружиною Марією у домашній обстановці; фото його картин тощо. Цінними є фото виставок, які можуть допомогти здійснювати атрибуцію картин у сучасних дослідженнях (ДАОО. Ф. 8098. Оп. 5. Спр. 3).

Окрім документів, Антон Данилович зберіг чернетки, нотатки свого батька. На одному з невеличких клаптиків паперу власноручний напис Данила Крайнева: «Когда человек не лишен хоть какого-нибудь таланта, — невозможно, если он будет много работать, чтобы он не сделал хоть что-нибудь хорошее».

...

Так частинка сімейного архіву художника Д. К. Крайнева опинилися на державному зберіганні у складі особового фонду С. З. Лущика.

Таких історій багато, одна з них може бути Вашою.